

Література

1. Волощук І., Шепотько В. Програми для обдарованих і талановитих школярів / І. Волощук, В. Шепотько // Рідна школа. – січень 2005 – №1 (900). – С. 70-72.
2. Ніколаєва С.Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах / С.Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.
3. Поліна С. Нові методичні підходи до викладання іноземної мови в умовах навчального комплексу неперервної освіти / С. Поліна // Педагогіка і психологія. – Педагогічна преса, 2004. – №4 (45). – С. 38-45.
4. Програма роботи з обдарованою молоддю міста Херсона на 2003-2008 роки // Інформаційний збірник для керівників закладів освіти №6 – С. 8-14.
5. Рубцов В.В., Марголис А.А., Ушаков Д.В., Журавлев А.Л. Образование одаренных – государственная проблема / В.В. Рубцов, А.А. Марголис, Д.В. Ушаков, А.Л. Журавлев // Психологическая наука и образование. – 2009. – №4. – С. 5-14.

СВІТОГЛЯДНИЙ КОНТЕКСТ АКСІОЛОГІЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

УДК: 378.04.01+371

Галіцян О. А.

У статті висвітлено світоглядний контекст аксіологічної спрямованості особистості вчителя. Представлено цінності виховання як вид педагогічних цінностей та феномен соціокультурного простору, детермінований історичними, соціальними, філософськими, педагогічними та екзистенціальними факторами.

Ключові слова: світогляд, цінності виховання, аксіосфера особистості вчителя.

В статті представлена педагогіческая інтерпретація ролі аксіологічної складової особистості педагога в аспекті становлення його мировоззрення. Воспитательные ценности представлены как вид педагогических ценностей и феномен социокультурного пространства, детерминированный историческими, социальными, философскими и экзистенциальными факторами.

Ключевые слова: мировоззрение, воспитательные ценности, аксиосфера личности учителя.

The article highlights the world outlook context of axiological orientation of a teacher's personality. The values of education are represented as a kind of pedagogical values and a phenomenon of sociocultural space, determined by historical, social, philosophic, pedagogic and existential factors.

Key words: the world outlook, the values of education, axioshere, teacher's personality.

Постановка проблеми дослідження. В умовах духовно-інтелектуального відродження українського народу, зростання культурно-просвітницької активності населення, гуманізації та гуманітаризації реформованої освіти, росту національної самосвідомості суспільства актуалізується проблема духовного збагачення, переосмислення цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. Учитель – центральна фігура суспільних перетворень, від його образу, соціальної позиції, ціннісно-цільових установок залежать результати професійної спроможності кожної людини (І.Зязюн).

Актуальність дослідження визначається тим, що світогляд учителя є основним стрижнем духовної культури, від якого залежить не лише те, якими ми є сьогодні, але й те, якими ми будемо в майбутньому. Як наголошує академік І.Зязюн, духовний розвиток особистості вчителя здійснюється якісніше і ґрунтовніше в умовах, коли пріоритетним у змісті професійно-педагогічної підготовки є *аксіологічний компонент*, що уособлює необхідність прилучення вчителя до методологічних, теоретичних і прикладних знань про цінності, про їхню природу, механізми розвитку й способи функціонування, а також про професійно-педагогічні цінності, що характеризують професійне становлення і самовдосконалення особистості сучасного вчителя [1].

Аналіз наукових джерел дозволив накреслити стан наукової розробки проблеми та засвідчив, що вивчення аксіологічного аспекту виховання було предметом наукового інтересу дослідників минулого С.Архангельського, С.Гессена, К.Вентцеля, П.Каптерсва. Проблематика аксіології досліджувалася ученими-педагогами та філософами Г.Ващенком, С.Вершловським, Ф.Корольовим, І.Лернером, О.Лосєвим, О.Піскуновим, З.Равкіним, В.Сухомлинським, В.Тугаріновим. Наукові розвідки у галузі філософії освіти й виховання здійснюють учені В.Андрущенко, Б.Бітінас, Б.Бім-Бад, Г.Васянович, Л.Ваховський, Б.Гершунський, С.Гессен, І.Зязюн, В.Кремень, Б.Лихачов, В.Лутай, П.Саух, В.Сластьонін, Л.Степашко. У сучасній педагогіці проблема аксіологічних пріоритетів виховних систем розробляється у дослідженнях вітчизняних та російських учених І.Беха, Б.Бім-Бада, Б.Бітінаса, В.Блінова, М.Богуславського, А.Бойко, Н.Бордовської, М.Боришевського, Т.Бутківської, Л.Ваховського, О.Вишневого, Б.Гершунського, О.Джуринського, В.Додонова, О.Дубасенюк, М.Євтуха, І.Зязюна, П.Ігнатенка, В.Кларіна, Л.Крицької, Б.Лихачова, В.Лутая, О.Матяш, А.Мітіної, М.Нікандрова, А.Овчинникової, В.Огнев'юка, Ж.Омельченко, Р.Скульського, Л.Степашко, О.Сухомлинської, Б.Чижевського, Г.Щедровицького, М.Шимановського. Принципи функціонування та взаємозв'язок цінностей у структурі аксіосфери особистості досліджували Н.Асташова, І.Бех, В.Гриньова. Роль та вплив цінностей та ціннісних орієнтацій на становлення особистості висвітлені в працях Є.Барбіної, І.Беха, А.Богуш, М.Боришевського, В.Бутенко, Т.Бутківської, І.Зязюна, Л.Крицької, Л.Ломако, Л.Савченко, Р.Скульського, І.Тараненко, Л.Хомич та інших науковців.

Теорія і практика виховання є частиною всієї культури, і з усього різноманіття цінностей даного соціокультурного середовища у сферу виховання проникають ті цінності, що стають підґрунтям для формування певного типу особистості – носія домінуючих цінностей суспільства. Виховні цінності як одна з підсистем аксіосфери виникають, формуються, визначаються, криста-

лізуються і трансформуються з безлічі цінностей аксіосфери конкретної культури .

Мета дослідження зумовлена необхідністю аналізу аксіологічних домінант виховної парадигми у філософському та соціокультурному контекстах та визначення сучасного стану локалізації цінностей виховання у науковій літературі. Водночас, одним з найважливіших завдань дослідження означеної проблематики стає накреслення специфіки формування ціннісних пріоритетів особистості у просторі певної культури.

Виклад основного матеріалу статті. Аксіологічною домінантою соціоцентричних систем цінностей є людське суспільство. Соціоцентризм відстоює думку про абсолютний пріоритет культури і суспільних форм життя над природними передумовами людського буття: людина є зліпком культурних умов, що її формують. Ціннісна парадигма суб'єкта (індивіда, соціальної групи, усього суспільства в цілому) формується як цілісна єдність світогляду, соціальних норм, ідеалів, цілей, сенсу життя, уявлень про щастя, інтересів тощо. Звернення до феноменологічної аксіології, зокрема аналіз наукової позиції Макса Шелера, доводить, що цінності є якісними феноменами, що утворюють особливу сукупність трансцендентних надемпіричних сутностей, які перебувають поза просторово-часовою реальністю. Саме вони висувають перед людиною норми обов'язків та оцінок. Людина є єдиною істотою у Всесвіті, що володіє «ціннісною формулою» – «ordo amoris», відповідно до якої вона обирає цінності, що обумовлюють її духовно-моральне життя [6].

Найважливішим аспектом функціонування виховних цінностей є те, що саме вони обумовлюють мету виховання, його принципи, засоби та зміст. Педагогічна сфера, через яку трансформуються суспільні відносини і духовна культура, забезпечує інтеріоризацію виховних цінностей, перетворюючи їх із зовнішніх стимулів у внутрішні мотиви людської діяльності. Виховні цінності приймаються й асимілюються особистістю і роблять її соціально ідентичною тій соціальній групі, до якої вона належить, визначаючи контури самоактуалізації людини. У зв'язку з цим виникає необхідність конкретизації категоріального апарату в межах аналізу аксіологічних пріоритетів національної системи виховання. Основними поняттями, якими оперує аксіологічний підхід у сучасній педагогічній науці є: *цінність, ціннісні пріоритети, аксіосфера, аксіологічний світогляд, ціннісна парадигма, ціннісна свідомість, ціннісне ставлення, ціннісні орієнтації, ціннісна установка, ієрархія цінностей, педагогічні цінності, цінності освіти*. Цінність за своєю психологічною сутністю науковці правомірно ототожнюють з категоріями «значущість» (Н.Добринін), «установка» (Д.Узнадзе), «відношення» (В.Мясіщев), «особистісний сенс» (О.Леонтьєв). Водночас, цінності є самостійним компонентом змісту педагогічного буття, що мають власну структуру, функції, детермінанти, класифікації, домінанти та відповідні їм системи цінностей, що функціонують у процесах виховання. Дослідниками Б.Лихачовим, В.Сласт'юніним обґрунтовано такі аксіологічні категорії педагогічної науки, як *педагогічні цінності, цінності освіти, цінності виховання*. Суголосної позиції дотримуються вчені Б.Бітінас, який розглядає цінності як самостійний компонент виховної реальності та О.Вишневський, який наголошував на наявності *ієрархії цінностей виховання*. Аналіз наукових позицій вчених доз-

воляє тлумачити цінності виховання як структурну частину *педагогічних цінностей*, до яких відносяться ще й цінності освіти [5]. Найбільш повно класифікацію виховних цінностей за змістовими пріоритетами виховного процесу представлено в дослідженнях О. Сухомлинської [6]. Дослідниця виокремлює: цінності моральні, естетичні, національні, патріотичні, екологічні, правові, трудові, економічні, фізичні (цінності здоров'я). На думку вченої, кожна із зазначених груп виховних цінностей має свої специфічні особливості, відображає різні сторони аксіологічної структури виховного процесу і може слугувати методологічною основою для вивчення історико-педагогічних реалій [9]. Безпосередня роль виховних цінностей у соціокультурному просторі полягає у пробудженні ціннісного, етичного і поведінкового образу особистості, самостійної моральної волі людини, що підкреслюється багатьма дослідниками. Дослідник-педагог К. Вентцель стверджував, що одним з найважливіших засобів створення вищих духовних цінностей життя є вільна творча духовна взаємодія дитини з навколишнім середовищем, у процесі якої вона виявляє цінності, створює їх і втілює у життя [5]. Учений М. Каган розглядав *ціннісне ставлення* як певну системну цілісність, що має свій *світоглядно-смисловий зміст*, детермінований загальним соціокультурним контекстом, і свою форму – психологічний процес, у якому цінність засвоюється свідомістю. Таким чином, зміст цінностей у соціокультурному просторі зумовлюється контекстом культури, психологією і взаємовпливом зовнішнього і внутрішнього аспектів ціннісного ставлення. В. Білінов наголошує, що педагогічна сфера є часткою аксіосфери суспільства, та виокремлює такі *типи цінностей виховання*, як: інтенціональні (цінності цілеспрямованого виховання) і екстенціональні (несистематизовані цінності всього соціокультурного середовища (родина, група, соціум)). Обидва роди цінностей формуються на основі ціннісного арсеналу аксіосфери конкретного суспільства, тому одним з найважливіших завдань організованого, інтенціонального виховання є його ціннісно-цільова відповідність ціннісним пріоритетам соціуму та гармонійний зв'язок з родинними виховними цінностями, інакше виховання буде необґрунтованим і неефективним [5]. На основі проаналізованих філософських, культурологічних, соціологічних і педагогічних джерел дослідниця О. Скоробагачська [3] надає авторське визначення категорії *виховні цінності*. Виховні цінності, на думку вченої, є позитивними, винятково значущими аксіологічними орієнтирами цілеспрямованого виховного впливу в контексті конкретного культурно-історичного періоду життя суспільства, основою яких є корінні цілі й ідеали людини. Сфера виховних цінностей є однією із складових аксіосфери соціуму, вона являє собою конгломерат ціннісних пріоритетів, що мають найбільше значення в конкретному суспільстві, оскільки дозволяє зберігати і нагромаджувати в людській сутності те, що необхідне для еволюції особистості, нації і людства. Виховні цінності є провідником домінуючих цінностей соціокультурного простору в духовний світ особистості за допомогою спеціально організованого, заснованого на педагогічних і психологічних законах, виховного процесу.

Отже, видається правомірним досліджувати сутність виховних цінностей через осмислення співвідношення виховних цінностей із соціокультурним простором, через вивчення механізму формування аксіологічного світогляду

особистості та специфіки функціонування цінностей на індивідуальному рівні, через аналіз функціонування цінностей у виховному процесі, через систематизацію їх класифікацій. На нашу думку, такий синтезований підхід найбільш конкретно відображає сутність даної педагогічної категорії.

Висновки. Як структурна складова аксіосфери виховні цінності переосмислюються та формулюються здебільшого завдяки видатним «носіям» значимих для суспільства ідей – філософам, просвітникам, педагогам. Завтрашній день України буде багато в чому визначатися рівнем освіти і професійної підготовки сучасного молодого покоління, його світоглядної позиції, бажанням і вмінням брати активну участь у відродженні України (І.Зязюн). Виховні цінності є головним регулятором аксіологічної спрямованості педагогічної діяльності у суспільстві. Світогляд учителя, відбитий у його педагогічній діяльності, є смисловим простором формулювання нових аксіологічних засад виховання та освіти, що сприяє трансформації ціннісних орієнтирів громадської свідомості.

Список використаних джерел

1. Зязюн І.А. Аксіологічні ресурси педагогічної дії вчителя // Педагогічна естетика і етика: Збірник наукових праць. Київ-Полтава, 2011 Режим доступу: http://poltavahistory.org.ua/mans2_15u.htm
2. Сіверс В.А. Цінність як предмет етико-філософського аналізу. – Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософ. наук. – Київ, 1997. – 33 с.
3. Скоробагатська О.І. Виховні цінності у просвітницькій спадщині членів Попівської академії (кінець XVIII – початок XIX століття) Дис... канд. пед. Наук // ІЗ.00.01 – Історія педагогіки. – Суми, 2006. – 216 с.
4. Слостенин В.А., Чижакова Г.И. Введение в педагогическую аксиологию: Учеб. пособие для студ.высш. пед. заведений. – М. : Издательский центр “Академия”, 2003. – 192 с.
5. Степашко Л.А. Философия и история образования: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – М. : Московский психолого-социальный институт : Флинта, 1999. – 272 с.
6. Сухомлинська О.В. Концептуальні засади розвитку історико-педагогічної науки в Україні // Шлях Освіти. – 1999р. – №1. (11). – С.41-45.
7. Філософія: Навч. посіб. / Л.В. Губерський, І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко та ін.; За ред. І.Ф. Надольного. – 3-тє вид., стер. – К. : Вікар, 2002. – 516 с.
8. Хрестоматія з історії педагогіки. Частина І. Вітчизняна школа і педагогіка. Упорядники та автори вступ. статей Рисіна М.Ю., Сбруєва А.А. Наук. ред. А.А. Сбруєва – Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2003. – 299 с.
9. Цінності освіти і виховання. Наук.-метод. зб. / За заг. ред. О.В. Сухомлинської. – К., 1997. – 224 с.